

- палы ; уклад., прадм. і камент. А. У. Бразгунова. – Мінск : Беларуская навука, 2011. – С. 325–487.
5. Теория литературы : учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений : в 2 т. / Под ред. Н. Д. Тмарченко. – М. : Изд. центр «Академия», 2004. – Т. 1 : Н. Д. Тмарченко, В. И. Тюпа, С. Н. Бройтман. Теория художественного дискурса. Теоретическая поэтика. – 512 с.
 6. Rzepka, W. R., Sajkowski, A. Andrzej Rymszy «Dziesiokrocza powieźż wojennych spraw...» (1585) / W. R. Rzepka, A. Sajkowski // Archiwum literackie, 4. Miscellanea Staropolskie. – Warszawa, 1972. – Т. XVI. – S. 121–131.
 7. Sajkowski, A. Od Sierotki do Rybecki: W kręgu radziwiłłowskiego mecenatu / A. Sajkowski. – Poznań : Wydawnictwo Poznańskie, 1965. – 255 s.

А. А. Брусевич (Беларусь)

ПРА НЕКАТОРЫЯ МАСТАЦКІЯ АСАБЛІВАСЦІ ПАЭТЫЧНАГА СВЕТУ ТАДЭВУША МІЦІНЬСКАГА

Айчынныму чытачу імя Тадэвуша Міціньскага, прадстаўніка літаратуры «Маладой Польшчы», сёння, на жаль, мала пра што гаворыць. З аднаго боку, гэта быццам бы і не дзіўна, бо ні проза, ні драматургія, ні публіцыстыка згаданага пісьменніка на мову Купалы і Коласа ніколі не перакладаліся. Ёсць толькі некалькі беларускамоўных перакладаў з адзінай прыжыццёвай паэтычнай кнігі «W troyku gwiazd» («У змку зор»): паўгузіна вершаў у перастварэнні Ірыны Хадарэнкі [4] і два – у перакладзе Анатоля Брусевича [3]. Вядома, гэтага недастаткова, каб атрымаць нават прыблізнае ўяўленне пра постаць такога складанага аўтара, якім, несумненна, з’яўляецца Т. Міціньскі. А ён, зрэшты, зусім не чужы для нашай гісторыі і культуры: некаторыя матывы яго творчасці, напрыклад, яўна паўплывалі на Янку Купалу, ці, прынамсі, у абодвух паэтаў «можна назваць элементы, падабенства або блізкасць якіх дзівіць» [6, с. 116]. Слушна, між іншым, заўважае Алена Нялепа: «Інтэлектуальнае асяроддзе Гомельшчыны аказала ўплыў на фарміраванне эстэтычных, мастацкіх, філасофскіх і палітычных поглядаў будучага пісьменніка і стала арганічнай часткай яго творчасці: у драмах («Рабінавая ноч», «Князь Пацёмкін», «Гібель Венеды»), у прозе (зборнік «Чарнобыльскія дубы»), у паэзіі. Гэтыя аспекты застаюцца нявывучанымі і ў польскім, і ў беларускім, і ў расійскім літаратуразнаўстве» [5, с. 1]. Дарэчы, і свой апошні спачын Т. Міціньскі знайшоў «паміж пустак, балот беларускай зямлі» [2, с. 53], забыты ці то бальшавікамі, ці то рабаўнікамі. Так сталася, што і дакладнай даты смерці, як і канкрэтнага месца пахавання вядомага паэта-містыка сёння ніхто не ведае, але «існуе вялікая верагоднасць, што здарылася гэта забойства бліз Чачэрска» [7, с. 11].

Таямніцамі, што ахуталы жыццё і смерць Т. Міціньскага, поўніцца і ўвесь яго паэтычны свет, прычым на кожным сваім узроўні – пачынаючы ад дзіўных містычных матываў і заканчаючы сінтэтычнымі вобразамі, пабудаванымі з дыпламай нечаканых моўных канструкцый. Ужо сама назва кнігі вершаў – «У змку зор» утрымлівае пэўны моўны парадокс, бо зоры не сеюць змрок, а, наадварот, асвятляюць яго. Звычайная логіка падказвае, што тут мусіць быць іншае словазлучэнне, хаця б «у святле зор». Але так, магчыма, назваў бы свой зборнік прадстаўнік рэалістычнага мастацтва, якім ні на ёту не з’яўляўся Т. Міціньскі. Гэта быў адзін з найбольш яскравых прадстаўнікоў сімвалізму і экспрэсіянізму, а таксама папярэднік сюррэалізму, які апярэдзіў у сваіх пошуках «вышэйшай рэальнасці» многіх французскіх сюррэалістаў, такіх як Пільп Супо альбо Андрэ Брэтон (апошні лічыцца заснавальнікам згаданага кірунку).

Вяртаючыся да таямніча-парадаксальнай назвы кнігі, рызыкнём заўважыць, што ў ёй адлюстраваны акурат змрок той самай «вышэйшай рэальнасці»,

набліжца да якой прагнулі сюррэалісты, або, хутчэй за ўсё, сцвярджаецца ідэя немагчымасці такога набліжэння, бо змрок – гэта адсутнасць святла. Але якое святло мае на ўвазе паэт-мадэрніст? Улічваючы непераадольную цягу Т. Міціньскага, як, зрэшты, і многіх іншых тагачасных прадстаўнікоў рэалістычнага мастацтва чэрпаць натхненне з самых розных філасофскіх сістэм, з рэлігійна-містычных, акултных і эзатэрычных вучэнняў, з сусветнай міфалогіі (найперш, канешне, біблейскай), можна дапусціць, што «святлом» для аўтара кнігі вершаў «У змроку зор» выступае Бог. Згадаем хоць бы радкі з «Першага паслання Яна»: «Бог ёсць Святло, і няма ў Ім ніякай цемры» (1 Ян 1:5). Аднаводна, «змрок», «цёмра» выступаюць як сімвалы граху і зла. І сапраўды, «У змроку зор» уяўляе сабой паэтычнае асэнсаванне цэлага шэрагу анталагічных праблем, цэнтральнае з якіх – суадносіны добра і зла, барацьба і ўзаемаабумоўленасць гэтых этычных катэгорый, а нават іх пэўная ўзаемазалежнасць. Знайсці адказы на шэраг складаных пытанняў, якія ставіць перад сабой лірычны герой і сам аўтар, дапамагае найперш Біблія, менавіта таму ў вершах Т. Міціньскага багата адпаведных вобразаў: сустракаюцца Іегова (Аданай), Каін, Люцыфер, Бельфегор, Аббадон, а найчасцей за ўсё – Хрыстос. Аднак цікавая асаблівасць альбо заканамернасць кнігі заключаецца ў тым, што паэт паралельна з пазнавальнымі біблейскімі вобразамі ўводзіць і шматлікія іншыя – як вядомыя, так і даволі экзатычныя, запазычаныя з міфалогіі старажытнай Грэцыі і Рыму, з усходніх рэлігій, з персідскага і скандынаўскага эпісаў, са славянскіх язычніцкіх вераванняў, прымхаў і забабонаў. І робіцца гэта часцей за ўсё ў межах аднаго твора, што прыводзіць з аднаго боку да напластавання розных культур, эпох і кантэкстаў, але разам з імі стварае магчымасць своеасаблівага дыялогу паміж імі, указваючы не толькі на шматаблічнасць, але і на адзінадушнасць чалавечай цывілізацыі. Зрэшты, эклектычная прырода сімвалізму Т. Міціньскага, па ўсяму відаць, мае і другія мэты: скажам, жаданне адлюстраваць парадаксальнасць свайго часу (лічыцца, што мяжа XIX і XX стагоддзяў – адна з найбольш супярэчлівых эпох у сусветнай гісторыі). Пры гэтым паэт заглябляецца ў самыя нетры ўласнага, аўтарскага «я», дзе спрацоўваюць не столькі законы логікі, колькі воля выпадковых асацыяцый. Таму, напрыклад, біблейскі вобраз Каіна ў аднайменным вершы Т. Міціньскага здольны гарманічна суіснаваць з вобразам «індыйскай Багародзіцы» [8, с. 20], а таксама з вобразамі Ормузда і Арымана (увасабленне добра і зла ў авестыйскай міфалогіі). Гэтаксама як і ў вершы «Чорнае княства» зусім побач раптам аказваюцца гераіня грэцкіх міфаў Андрамеда і рэальныя гістарычныя постаці – іўдзейская царыца Берэніка, біблейскі горад Гамора і індыйскі Галконда, захоплены кентаўрамі Алімп і «пякельны Іерусалім» [8, с. 11], заселены нямымі Сфінксамі. Усё, што адбываецца ў «Чорным княстве», нагадвае жаклівы сон ці нейкую галюцынацыю. Варта згадаць, што тым жа сюррэалісты, імкнучыся максімальна разарваць стасункі са звычайнай рэальнасцю, будавалі свае творы на ўзор мрояў, сноў і галюцынацый, багата выкарыстоўваючы разнастайныя нечаканыя алузіі. Як бачым, Т. Міціньскі зрабіў гэта яшчэ раней. Дарэчы, вонкавая хаатычнасць, якую назіраем у вершах польскага паэта, можа быць не толькі дзіўным плёнам працы яго падсвядомасці (так званым «аўтаматычным пісьмом»), але і цалкам асэнсаваным прыёмам, скіраваным на разрыў традыцыйнага, шаблоннага мыслення. Згаданы вышэй «пякельны Іерусалім», відаць, узнік не спантанна, а як своеасаблівы выклік вядомаму «нябеснаму Іерусаліму» з «Адкрыцця Яна Багаслова». Хаця можна дапусціць і першы варыянт (спантаннае ўзнікненне), паколькі Т. Міціньскі пастаянна выкарыстоўвае «пякельныя» вобразы і матывы, робячы іх яшчэ адной адметнасцю сваёй паэтычнай кнігі. Амаль у кожным вершы сустракаюцца матывы жаху, пакуты, цемры, смерці, вобразы зрынутых анёлаў, злых духаў, дэманаў, пачвар, і, як абавязковы атрыбут пекла, агонь альбо вогненная, вулканічная лава. Вобраз вулкана, дарэчы,

з'яўляецца не аднойчы і не выпадкова на старонках зборніка Т. Міціньскага. Будучы добрым знаўцам сусветнай міфалогіі, паэт не мог не выкарыстаць уяўленні, напрыклад, старажытных рымлянаў, паводле якіх праз кратар вулкана Аверн цалкам верагодна патрапіць у падземнае царства (рымскі аналаг пекла). У такой самай ролі Аверн, заўважым, выступае і ў эпічнай паэме Вергілія «Энеіда». Вобраз Аверна сустракаем непасрэдна і ў вершы Т. Міціньскага «Канханкі багоў», дзе названы вулкан суадносіцца менавіта з царствам ценяў альбо хрысціянскім пеклам, уяўленне пра якое, зрэшты, заснавана пераважна на грэцкіх і рымскіх міфах. Нездарма ж у «Камедыі» Дантэ лірычны герой, спустыўшыся ў пекла, сустракае там кентаўраў, гарпій, Мінатаўра, Цэрбера. Гэтую традыцыю працягвае і аўтар кнігі вершаў «У змроку зор», выкарыстоўваючы адпаведныя вобразы – тых жа кентаўраў альбо Мінатаўра, якому прысвечаны нават асобны аднайменны твор. Ёсць у Т. Міціньскага і «асобны» верш пра пекла, які так і называецца: «Inferno» (лац).

Падагульняючы вышэй сказанае, мусім яшчэ раз звярнуць увагу на пераломную, парадаксальную і даволі змрочную эпоху, у якую давялося жыць, змагацца, тварыць і памерці знакамітаму польскаму паэту-мэдэрністу Т. Міціньскаму. У літаратуразнаўстве нават ёсць спецыяльны тэрмін – «сіндром канца стагоддзя», або *fin de siècle* (фр.). Ён абазначаецца «своеасабліва духоўная атмасфера тых часоў, якой характэрна няўпэўненасць у будучыні, пачуццё трывогі, прадчуванне непазбежнай катастрофы» [1, с. 6]. Не абмінуў згаданы сіндром і аўтар кнігі вершаў «У змроку зор», бо ў адваротным выпадку наўрад ці з'явіліся б радкі накітат гэтага:

Вось майго сэрца бажніца – з чорных, як жарсць, пліт мармуру,
дзе назаўжды збранзавелі людзі над прорвай адчаю.
Бура, над морам грай! Скінце, паскормшчыкі, зграю
львоў у вулканаў жар – вогненны хорам Ахураў!
Тут мост калышацца з болі крывавых стыгматаў,
бы павуцінне якое, вострыя злучвае скалы, –
ім панясу, нібы хмара, вясёлку што скрала,
я Цябе ў ззянне палярнае – высь даляглядаў.
Я падару табе схілы горнай душы маёй. Бачыш:
бы аметысты там сны прэзрый, сны поўні над борам,
і тая сцежка малітвы, Езус каторай раз крочыў.
А для мяне гэта ўсё – гаснучых кратараў мора,
светлыя прывіды, вечнасць – свет, што ніхто не зыначыць,
мо хіба Бог, што мяне згнесці ў вачах Тваіх хоча [3, с. 170].

Літаратура

1. Жук, М. И. История зарубежной литературы конца XIX – начала XX века : учеб. пособие / М. И. Жук. – М. : Флинта, 2016. – 224 с.
2. Купала, Я. Поўны збор твораў : у 9 т. / Я. Купала. – Мінск : Маст. літ., 1999. – Т. 6 : паэмы, пераклады. – 430 с.
3. Міціньскі, Т. Люцыфер // Новы замак : літаратурны альманах. – Мінск : Кнігазбор, 2018. – Вып. 6. – С. 170.
4. Міціньскі, Т. Чорны замак духу. Вершы / Т. Міціньскі // Дзеяслоў. – 2013. – № 5. – С. 209–212.
5. Нелепко, Е. П. Драматургія Тадеуша Мициньского: проблематика и поэтика : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Е. П. Нелепко ; БДУ. – Мінск, 2016. – 26 с.
6. Нелепко, Е. Драмы «Рябиновая ночь» Тадеуша Мициньского и «Сон на кургане» Янки Купалы (некоторые аспекты сравнения) / Е. Нелепко // Феномен памежжа. Славянскія мовы, літаратуры і культуры: этнас у святле гісторыі і сучаснасці : зб. навук. прац / ГрДУ ; рэдкал. : С. П. Мусіенка [і інш.]. – Гродна : ГрДУ, 2009. – С. 116–130.
7. Шастакоў, Я. Таямніца адной смерці / Я. Шастакоў // ЛіМ. – 2018. – 3 жн. – С. 11.
8. Miciccki, T. W mroku gwiazd / T. Miciccki. – Кракув : Drukarnia Uniwersytetu Jagiellockiego, 1902. – 155 s.